

A kevéssé használt irodalom

1974. októberében az MKE szervezésében dr. Adelheid KASBOHM, a berlini Humboldt Egyetem Könyvtárának osztályvezetője a kevéssé használt irodalomról, illetve annak meghatározásáról tartott értékes és érdekes előadást.

A kevéssé használt irodalom meghatározásához minden könyvtárra egységes érvényű szabály nem létezik, de vannak általános irányelvek, melyeket az egyes könyvtárak saját körülményeiknek és adottságaiknak megfelelően alkalmazhatnak.

E fogalom alatt pl. az NDK-ban és a Szovjetunióban azt az irodalmat értik, amelyet az utolsó 5 évben nem használtak, függetlenül annak megjelenési évtől. Az un. felezési idő is segít az információs forrás megítélésében; ez a különböző szakterületeken változó: pl. matematika 10,5 év, fizika viszont 4,6 év stb. A legfontosabb kritérium azonban a forgalom. De ennek elemzésekor a hozzáférhetőség, azaz a szabadpolcos használat is lényeges szempont. Az irodalmi műfaj is befolyásoló tényező: a periodikumokat a megjelenés után keresik leggyakrabban, de gyorsabban évülnek el, mint a monográfiák. Használatuk elemzését ezért külön kell választani. A monográfiák közül a 10-15 éve megjelent művek örvendenek nagyobb keresettségnek, ezen belül is a beszerzéstől számított harmadik év.

A periodikumok keresettsége 50-80%-ban a folyó évi beszerzésekre és az utolsó 5 évre terjed ki. Természettudományoknál 3-5 év alatt évül el az irodalom; társadalomtudománynál a forgalom kevésbé intenzív, de hosszabb idejű. A nyelv is erősen kihat az igénybevételre, különösen a monográfiáknál. Hasonló eredményre jutott pl. a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára is egyik felmérése során. E szerint a priméroidalom főleg eredeti nyelven keresett, a szekundároidalom nemzeti nyelven.

Az állomány használatának gyakorisága különböző módszerekkel tanulmányozható. Legjobb módszer a lyukkártyás nyilvántartás, amelyen a kikölcsönzött könyv jelzete és a kivétel dátuma szerepel.

A kevéssé használt irodalom kiválasztásának módszerét és költségeit az egyes könyvtárakban mindig az adott helyzet határozza meg. A költség minőségi kritériumok szerinti válogatás esetén, kötetenként 5,- Ft-ra tehető. Csoportos vagyis mennyiségi kiválasztásnál 1 kötet kiválasztása 1,- Ft-ba kerül.

A költségeket meghatározza még az elhelyezés módja is:

tárolóraktárban való elhelyezés katalógusváltoztatás nélkül,
vagy

elosztóraktárban való leadás vagy központi tárolóraktárba helyezés katalógusváltoztatással és egyéb kötelezettségekkel.

Az építési költség jelentősen magasabb új építkezésnél vagy átépítésnél.

Egy példa egy intézeti könyvtár gyakorlatából:

50 000 kötetből 10 000 kötetet választottak ki - minden kötetet kézbe véve - és adták át a Tudományos Régi Könyvek Központjának, 831 órát fordítva erre a munkára /1 tudományos munkatárs, 1 könyvtáros, valamint 1 szakmunkás/.

Átlagköltség: kötetenként 1,40 Ft volt.

A tárolókönyvtárak különböző formái ismereteseek.

Központi tárolókönyvtár

Ez központi állami intézmény. Feladata a kevéssé használt irodalom megőrzése nemzeti keretek között. Rendelkezik saját tájékoztatási eszközökkel, beszerzési kerettel és személyzettel. Ilyen pl. a Center for Research Libraries in Chicago.

Regionális tárolókönyvtár

Ugyanazon feladatokkal rendelkezik, mint az előbbi, csak meghatározott vidékre korlátozva. Pl. Hampshire Inter-Library Center in South Hadley, USA.

Központi raktár

Központi állami intézmény a kevéssé használt irodalom tárolására. Saját tájékoztatási eszközökkel és személyzettel rendelkezik, viszont nincs beszerzési kerete. Csak harmadik könyvtárból veszi át az irodalmat. Példa erre nincs, az NDK-ban tervezik ilyen létrehozását.

Külső /kisegítő/ raktár

Egy vagy több könyvtár kevéssé használt irodalma számára biztosít helyet. Sokszor csak átmeneti megoldás. Nincs katalógusa, személyzete, sem pénzügyi kerete. Pl. New-England Deposit Library in Boston, USA.

Az ideális megoldást a központi tárolókönyvtár jelenti. Az amerikaiak találóan "for once - in a hundred years books"-nak /minden száz évben egyszer - könyvek/ nevezik ezt a könyvtárat. 2 millió kötet van, 13 000 kurrens folyóirata; legtöbb idegen nyelvű, egészen speciális folyóirat.

Európában Anglia kivételével csak külső /kisegítő/ könyvtárak vannak. Így a Lenin Könyvtárnak 1950 óta van Himkiben külső /kisegítő/ raktára az 1941 előtti irodalom tárolására. Stockholm mellett is található egy jól szervezett tárolókönyvtár.

Az NDK-ban majd minden nagykönyvtárnak van egy vagy több kisegítő /külső/ raktára, a legnagyobb Halleban. 720 000 kötet elhelyezésére alkalmas, a Hallei Egyetemi Könyvtárhoz tartozik.

Angliában a British Library in Boston Spa kombinációja a nemzeti kölcsönző és tároló könyvtárnak. A nemzetközi könyvtárügyben pl. egyszerű szervezettségével sok újítást inspirált.

Darabos Éva

.§.

Első lépések a korszerű könyvtár kialakításához

F.G. KILGOUR, az Ohio College Library Center igazgatója /Columbus, Egyesült Államok/, Párizsban a könyvtári tevékenység számítógépek alkalmazásával történő automatizálásáról tartott előadásában ismertette az OCLC /Ohio College Library Center/ számítógép hálózatának rendszerét, működését és költségeit.

Új célkitűzések a könyvtárak számára

Az OCLC-nél működő automatizált rendszer célkitűzése, hogy

sz együttműködésben részt vevő összes könyvtár gyűjteményeiben található anyagokat szolgáltatassa az olvasónak, közös katalógus alapján;

csökkentse a könyvtár feldolgozási kiadásainak növekedési ütemét, minthogy az USA-ban ezzel összefüggésben a könyvtári szolgáltatások egységárának emelkedése hatszor magasabb, mint a gazdasági élet egyéb területén tapasztalható áremelkedés;

biztosítsa az információk szükség szerinti gyors és pontos továbbítását a felhasználóhoz az egyelőre csak a könyvtáros számára hozzáférhető terminálok segítségével;

és így újra személyessé tegye a nagykönyvtárakat.

A közvetlen hozzáférhető számítógép ugyanis azt az óriási lehetőséget biztosítja, hogy minden egyes egyént, az egyén kívánságát, valamint minden egyes könyvet önálló egyedként lehessen kezelni.

Az OCLC hálózat

Az OCLC nem állami, hanem önfenntartó magán szervezet, amelyben minden részt vevő könyvtár aktív tag, meghatározott szereppel. Az OCLC teljes kiépítésében hat alrendszert tartalmaz, melyből jelenleg egy - az alábbi felsorolásban az első - már működik.